

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE AVUKATLIK STAJI ve STAJYER AVUKATLARIN SORUNLARI

Yasemin Kaya AYDIN
Stj. Avukat

Bu çalışmada, ülkemizde uygulanan avukatlık staj sistemi, diğer ülke sistemleriyle karşılaştırmalı bir biçimde incelenmiştir. İlk olarak ülkemizdeki sistem açıklanmıştır. Daha sonra sırasıyla Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Avustralya, Fransa, İsveç ve Litvanya ülkelerinin staj eğitimi sistemlerine değinilmiştir. Açıklamalar ışığında sistemlerin birbiriyle karşılaştırılarak değerlendirmeleri yapılmış ve Türkiye'deki avukatlık staj eğitiminin iyileştirilmesine yönelik fikirler sunulmuştur.

İlk olarak, avukatlık mesleğini tanımlamak gerekirse; hukuki münasebetlerin düzenlenmesini, her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel

kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlayan; yargılama faaliyetinin bağımsız savunma yönünü teşkil ettikleri için yargının kurucu etmenlerinden biri olan ve bu amaçla tüm hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis ettiği için bir kamu hizmeti gören kişilere avukat denilmektedir.

Bu denli büyük önemi olan bir mesleğin mensuplarının, daha doğrusu bu mesleği icra eden ve edecek olan kişilerin belli bir hukuki birikim ve mesleği en iyi şekilde yürütebilecek yeteneğe sahip olmaları gerekmektedir. Bunu sağlamak için, Türkiye'de ve pek çok ülkede avukatlık mesleğine başlamadan önce avukatlık staj eğitimi zorunlu kılınmıştır. Bu aşamada avukat adaylarına mesleğe yönelik bazı niteliklerin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Avukatlık stajının temel amacı, stajyer avukatın stajı süresince hukuk ilkelerini ve yürürlükteki hukuk kurallarını somut olaylara uygulama yeterliliğinin geliştirilmesidir. Bunun yanı sıra, staj süresince bir avukatın olması gereken hareket tarzının geliştirilmesi ve öğrenciliğin ve/veya başka bir mesleğin (hakimlik, savcılık gibi) davranış tarzından kurtularak avukatlığın gerektirdiği davranış tarzına uyumun sağlanmasıdır.

Ülkemizde, avukatlık mesleği sıklıkla eleştiri konusu olmakta ancak uygulamadaki avukatlık stajı derinlemesine sorgulanmamaktadır. Avukatlık mesleğini icra edenler hakkında eleştirilerde bulunulmasında ve avukatlığın bir hukukçunun yapabileceği diğer mesleklere göre daha az saygın görülmesinde avukatlık stajının ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada avukatlık stajı yurt dışı örnekler de dikkate alınarak kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve somut önerilerle sorunlara çıkış yolları aranmıştır.

I. Türkiye’de Avukatlık Stajı

Türkiye’de avukatlık yapabilmek için kişinin iki aşamayı tamamlaması gerekir. Bu aşamalar:

1. Lisans düzeyinde hukuk lisans diplomasına sahip olmak ve
2. Bir baroya kayıtlı olarak avukatlık stajını tamamlamaktır.

Avukatlık mesleğine girişin ilk aşaması, ülkemizdeki dört yıllık eğitim veren herhangi bir hukuk fakültesinde lisans eğitimini tamamlamaktır. Türkiye’de bünyesinde hukuk fakültesi barındıran toplam otuz dört üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerden bir kısmı devlet üniversitesi, diğerleri ise vakıf üniversiteleridir. Devlet üniversitelerinin hukuk fakültelerinde eğitim görmek için, üniversite giriş sınavından (Öğrenci Seçme Sınavı, ÖSS) yeterli bir puan almak gerekmektedir. Vakıf üniversitelerinin hukuk fakültelerinde eğitim almak için ise as-

gari ÖSS puanının yanı sıra, belli bir ücret ödenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Vakıf üniversitelerinin hukuk fakültelerine giriş için istenen ÖSS puanının daha düşük düzeyde olmasıdır. Ülkemizde hukuk fakülteleri dört yıl süren bir eğitim programı sunarlar. Hukuk eğitimi süresince öğrencilere teorik ağırlıklı hukuk bilgisi verilir. Bu eğitim başarıyla tamamlandıktan sonra, mezun olan kişi avukatlık stajına başlama hakkını kazanır.

Hukuk fakültesinden mezun olan avukat adayları, ülkemizdeki il merkezlerinde bulunan barolardan herhangi birine avukatlık stajını başlatmak amacıyla başvuruda bulunmak zorundadır. Başvuru üzerine ilgili “avukat stajyeri” sıfatıyla baroya kaydı yapılır. Böylece, kişi avukatlık stajına başlamış olur. Avukatlık stajı, altışar aylık iki aşamadan oluşmaktadır:

- a) Adliye stajı
- b) Avukat yanında yapılan staj

Adliye Stajı

Avukat stajyeri, staj evresinin ilk altı aylık kısmında, kayıtlı olduğu baronun bulunduğu yer adliyesinde staj görür. Bu aşamada stajyerler, belirli bir programa göre, adliyede bulunan tüm mahkemelerde duruşmalara girip, gözlemlerde bulunur, dava dosyalarını inceleyerek pratiğe yönelik bilgiler edinirler. Altı aylık dönemi kapsayan bu aşamada stajyere, adliye ortamı ile tanışma fırsatı verilerek, davaların nasıl muhakeme edileceğinin somut olarak gösterilmesi amaçlanmıştır. Stajyer avukat, stajının ilk altı aylık kısmını tamamladıktan sonra, avukatlık stajının ikinci altı aylık kısmına başlamaya hak kazanır.

Avukat yanında yapılan staj

Staj döneminin ikinci altı aylık kısmında stajyer, asgari beş yıllık tecrübeye sahip bir avukatın yanında çalışarak, avukatlık mesleği hakkında pratik bilgi edinir. Stajyer bu süreçte, dava dilekçesi yazmak, dava aç-

mak, icra takibi yapmak gibi avukatlık mesleğinin kapsamında yer alan işler hakkında bilgi sahibi olur. Avukat yanında yapılan staj boyunca stajyer, yanında staj yaptığı avukatın tecrübesinden faydalanarak, pratik avukatlık bilgisi edinir. Bu dönemde stajyer, yanında staj gördüğü avukattan herhangi bir ücret almaz. Ancak zaman zaman uygulamada bu durumun aksiyle karşılaşmak mümkündür. Yanında staj yapılan avukat, stajyer hakkında üçer ay arayla iki adet rapor yazarak ilgili baroya sunar. Bu raporların olumlu olması durumunda, stajyer avukat bir yıllık avukatlık stajını tamamlamış olur ve avukatlık mesleğini icra etmek amacıyla, baroya avukatlık ruhsatnamesi çıkartılması talebinde bulunmaya hak kazanır.

Bir yıl süren staj boyunca stajyere, karşılıksız herhangi bir burs sağlanmaz. Avukatlık stajı süresince stajyer, Türkiye Barolar Birliği'nin (TBB) sağladığı staj kredisinden faydalanabilir. Staj kredisi, aylık 250 TL olmak üzere iki ayda bir 500 TL olarak ödenir ve toplamda 3.000 TL'dir. Staj kredisinden faydalanan stajyer, stajının bitiminden itibaren iki yıl sonra, kullanmış olduğu bu krediyi 3.500 TL olarak, TBB'ye geri ödemek zorundadır. Stajyere bu kredi dışında, kendini finanse etmesi amacıyla yararlanabileceği herhangi bir kaynak sunulmamaktadır.

II. Almanya' da Avukatlık Stajı

1) Hukuk Eğitimi :

Almanya' da avukatlık yapabilmenin ilk koşulu, ülkede eğitim veren yaklaşık kırk üniversitenin birinden hukuk lisans diploması almaktır. Üniversitelerce verilen hukuk eğitimi ortalama dört yıl sürmekte, bu sürenin üç ayı ise pratik eğitimi kapsamaktadır. Üniversite eğitimi sırasında eyaletlere göre değişmekle beraber ortalama beş yazılı sınav, altı haftalık ev ödevi ve sözlü sınavdan başarılı olmak gerekmektedir.

2) Staj Eğitimi :

Hukuk eğitimini tamamlayan kişi, dev-

let tarafından düzenlenen sınavı başarıyla vererek stajyer unvanını kazanır. Staj süresi iki yıldır. Ancak sınavı kazanan kişi için, yaklaşık iki yıla yakın bekleme süresi vardır. Bunun nedeni staj eğitiminin tamamen devlete bağlı olmasıdır. Bekleme sürecinden sonra stajyer, ilk altı ay hakim yanında, üç ay savcılıkta, üç ay kamu dairesinde ve dokuz ay avukat yanında hukuk eğitimi görmektedir. Daha sonra dört aylık bir süre için stajyerin bu dört bölümde ya da serbest piyasada hukuk ile ilgili faaliyet gösteren bir kurumda eğitim alması şart koşulmuştur. Bu süre zarfında stajyerin hiç bir sosyal hak ve sorumluluğu yoktur. Sorumluluk tamamen stajyerin yanında staj yaptığı hakim, savcı ya da avukattadır.

İki yıllık staj eğitimini tamamlayan stajyer staj yaptığı kişi veya kurumdan olumlu görüş alarak ikinci devlet sınavına girer. Bu sınavı kazanan kişi artık staj eğitimini tamamlamıştır. Bu eğitim tamamen devlet tarafından gerçekleştirilmekte ve finanse edilmektedir. Baroların eğitime etkisi ve katkısı yoktur. Sadece staj tamamlandıktan sonra kişinin avukatlık mesleğini yapabilmesi için bağlı bulunduğu eyalet barosuna kayıt olması gerekmektedir.

Bu toplam eğitim sırasında stajyer devlet memuru olmamasına rağmen bir devlet memuru gibi maaş almaktadır. Şu anda stajyer maaşı yaklaşık 750-950 Euro arasındadır. Maaş medeni hal ve çocuklu ailelere göre de değişmektedir.

III. Avusturya'da Avukatlık Stajı

1) Hukuk Eğitimi :

Hukuk eğitimi üniversiteler tarafından verilmektedir. Üniversiteler dışında hukuk eğitiminde söz sahibi olan herhangi bir özel kurum yoktur. Diploma eğitimi dört sene yani sekiz semestr sürmektedir. Üniversitelere göre bu eğitim süreci iki ya da üç bölünmektedir. İlk durumda birinci aşamayı tamamlamak iki semestr, ikinci aşamayı tamamlamak ise altı semestr sürmektedir.

İkinci duruma göre ise ilk aşama iki, ikinci aşama dört ve üçüncü aşama iki sömestr sürmektedir.

2) Staj Eğitimi :

Diploma eğitimini tamamlayan kişi Avusturya, İsviçre, Avrupa Birliği ya da Avrupa Ekonomi Topluluğu'na bağlı bir ülkenin vatandaşı olmak kaydıyla herhangi bir giriş sınavına tabi olmaksızın staj eğitimine başlamaktadır. Bu dönemde stajyer pratik ve teorik eğitimlerle avukatlık mesleğinin gereklerini öğrenir. Verilen bu eğitimler birbirleriyle bağlantılı olup Avukatlık Akademisi (AWAK) tarafından düzenlenmektedir.

a) Teorik Eğitim: Avukatlık mesleğini yerine getirmek için gerekli olabilecek her konuda süresi 1,5 günlük olmak üzere yılda yüz kurs düzenlenir. Bu kurslar kendi aralarında temel ve uzman olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel kurslardan, staj eğitimine devam eden stajyerlerin yanı sıra belli bir alanda uzmanlaşmış avukatlar da diğer konulardaki bilgilerini güncellemek amacıyla yararlanabilirler. Amaç stajyerlerin uzmanlaşmasını sağlamak olsa da profesyonel avukatlar için de faydalıdır. Teorik eğitimi kapsayan bu kurslar hakimler, avukatlar, psikologlar ve hukuk profesörleri tarafından verilmektedir.

b) Pratik Eğitim: Yılda en az üç gün olarak düzenlenen bu eğitimin içeriği profesyonel taleplerin nasıl karşılanacağını öğretmektedir. Bu aşamada video kayıtlarından, mahkeme canlandırmalardan yararlanılır.

Düzenlenen kursların yanı sıra stajyerler mahkemelerde ve avukatların yanlarında da çalışabilirler. Avusturya'da belirtilen eğitimleri almak avukat unvanını kazanmak için yeterli değildir. Staj süresi sonunda bitirme sınavını vermek gerekmektedir. Bitirme sınavı yazılı ve sözlü olarak iki aşamaya ayrılır. Sınavın yazılı kısmı üç günden fazla, sözel kısmı ise yarım gün sürmektedir. Avukatların sınavları hakkındaki kanuna göre, yazılı sınav sırasıyla Özel Hukuk, Ceza Huku-

ku ve Kamu Hukuku alanlarından oluşmaktadır. Sözlü sınav ise hukuk prosedürünün yanı sıra, sırasıyla Özel Hukuk, Ceza Hukuku, Kamu Hukuku, Avrupa Birliği hukuku ve deontolojiyi içermektedir.

Staj eğitiminin finansmanının %95'i yanında staj yapılan avukat, %5'i stajyer avukat tarafından karşılanmaktadır.

IV. Çek Cumhuriyeti'nde Avukatlık Stajı

Staj Eğitimi :

Çek Cumhuriyeti'nde avukat olabilmek için hukuk mezunlarının üç yıl süren, pratik ve teorik eğitimi kapsayan staj eğitimini tamamlamaları gerekmektedir. Bu eğitim sürecine başlamadan önce adayların herhangi bir ön sınava girmelerine gerek yoktur. Hukuk fakültelerinden mezun olmaları yeterlidir. Staj eğitimi bünyesinde adaylar Çek Cumhuriyeti Barosu tarafından organize edilen ücretsiz seminerlere katılmak zorundadırlar. Bu seminerler üç gruba ayrılır;

a) Staj eğitiminin ilk senesinde düzenlenen bir haftalık giriş semineri,

b) Hukukun her bir alanında uzmanlaşmak amacıyla 3-4 günlük yedi seminer,

c) Eğitimin son senesinde düzenlenen bir haftalık seminer¹.

Seminerler dışında stajyerler herhangi bir hukuk firmasında bir avukat nezaretinde çalışabilirler, müvekkille görüşebilirler, dilekçe örnekleri hazırlayabilirler ve mahkemelere katılıp gözlemde bulunabilirler.

Stajyer ve yanında staj yaptığı avukat arasında stajyerin emeğinin karşılığını almasına dayalı bir iş ilişkisi vardır. Taraflar arasında yapacakları anlaşma gereği maaş kararlaştırabilirler. Gerekli olduğu takdirde avukat, stajyerin konaklama ve yemek giderlerini de karşılar².

1 Avrupa Barolar Konseyi (CCBE) karşılaştırmalı Staj Eğitimleri tablosu

2 CCBE Komite Üyesi Mgr. Lenka Eisenbruková

Üç senelik staj eğitimini tamamlayan avukat adayları Baro tarafından düzenlenen bitirme sınavını vermek zorundadırlar. Bunun dışında herhangi bir ödev ya da tez hazırlamalarına gerek yoktur. Bitirme sınavı yazılı ve sözlü olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Yazılı sınav üç gün sürmekte ve Kamu Hukuku, Ceza Hukuku, Ticaret Hukuku alanlarında dava açmak, temyize başvurmak gibi hususları pratik olarak değerlendirmeye almaktadır. İkinci aşamada ise stajyerler Anayasa ve İdare Hukuku, Aile Hukuku, İş Hukuku gibi alanlarda sözlü olarak değerlendirilmektedir. Sözlü sınav bir gün sürmektedir³.

Sınavı başarıyla geçen adaylar yemin etmek ve baro giriş aidatlarını ödemek suretiyle avukatlık mesleğine giriş yaparlar.

V. İtalya'da Avukatlık Stajı

1) Hukuk Eğitimi :

İtalya'da avukat olabilmenin ilk koşulu geçerli hukuk eğitimini tamamlamaktır. Hukuk eğitimi iki aşamaya ayrılmaktadır. İlk olarak üç yıl süren hukuk bilimleri eğitimi tamamlanmalıdır. Bu eğitim, ülke genelinde hizmet veren elli üç üniversite tarafından sağlanmakta ve eğitim sonunda "Laurea in Giurisprudenza" derecesi kazanılmaktadır. Bu aşamanın devamında uzmanlaşmayı sağlayan ve baroya kayıt olabilmek için zorunlu olan iki yıllık "Laurea Specialistica in Giurisprudenza" eğitiminin tamamlanması gerekmektedir. Görüldüğü üzere avukat olabilmek için sadece dört yıllık lisans eğitimi yeterli olmamakta, 3+2 sistemi uygulanmaktadır⁴.

Hukuk bilimleri eğitimi bünyesinde temel konular, tarih, felsefe, temel disiplinler ele alınmakta, en az bir yabancı dil kursu verilmektedir. Üç yıllık dönem sonunda on sekizi

zorunlu ve üç tanesi de isteğe bağlı konularda olmak üzere yirmi sekiz sınav ve yabancı dil sınavı yapılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin bitirme tezi de hazırlamaları gerekmektedir.

2) Staj Eğitimi :

Hukuk eğitimini tamamlayan kişilerin staj yapabilmeleri için bir hukuk bürosu tarafından kabul edilmeleri ve kendilerini eğitecek bir avukat bulmaları gerekmektedir. Bu koşulları sağlayan aday, stajyer kütüğüne de (Registro dei Praticanti) kayıt olmalıdır. Eğitim giderleri, stajyerlerin baroya ödedikleri yıllık aidatla finanse edilmektedir.

Staj eğitimi teorik ve pratik eğitim olmak üzere ikiye ayrılır⁵;

a) Teorik eğitim yerel barolar tarafından düzenlenen kurslarla sağlanmaktadır. Ancak barolar kursları hazırlayıp hazırlamakta serbesttir. Aynı şekilde stajyerler de kurslara katılmak zorunda değildir. Barolar tarafından verilen bu eğitimin içeriği ve süresi barodan baroya değişmektedir. 1997 yılında Consiglio Nazionale Forense (İtalya Barosu) tarafından hakim, avukat ve noter adayları için okullar kurulmuştur. Söz konusu okullarda eğitim iki yıl sürmekte ve bunun bir yılı pratik eğitimi içermektedir. Dersler üniversite hocaları, avukatlar ve hakimler tarafından verilmektedir. Bu okullara girebilmek için giriş sınavını geçmek gerekmektedir. Şu an İtalya'da bu şekilde otuz beş okul faaliyet göstermektedir.

b) Pratik eğitimde ise iki yıl boyunca bir hukuk firmasında staj yapmak amaçlanmıştır. Bu süre zarfında stajyer ofis görevlerini yerine getirmek zorundadır. Ayrıca belli sayıda duruşmaya katılmak zorundadır.

Her iki eğitimi de tamamlayan stajyer, devlet tarafından yapılan bitirme sınavını vermek zorundadır. Yazılı sınav her senenin Aralık ayında yapılmaktadır ve üç bölü-

3 Çek Cumhuriyeti Barolar Birliği Uluslararası Departman Müdürü JuDr. Marketa Tosnerova

4 Avrupa Barolar Konseyi (CCBE) karşılaştırmalı Hukuk Eğitimleri tablosu

5 Avrupa Barolar Konseyi (CCBE) karşılaştırmalı Staj Eğitimleri tablosu

me ayrılır. İlk iki bölümde aday, Özel Hukuk ve Ceza Hukuku alanlarında düşüncelerini belirtmekte ve pratik bir olay üzerinde inceleme yapmaktadır. Son bölümde ise Ceza Hukuku, Özel Hukuk ve Kamu Hukuku alanlarında savunma dilekçesi hazırlamaktadır. Bu aşamaları başarıyla geçen kişi sözlü sınava girmeye hak kazanır. Sözlü sınavda Avrupa Birliği Hukuku, İş Hukuku, Ceza Hukuku gibi altı konuda ve bunun yanı sıra ahlak ve genel kurallarla ilgili konularda sorulan sorulara cevap vermek zorundadır. Sınavlar, Adalet Bakanı tarafından atanan üç avukat, üniversite profesörleri ve sulh hakiminden oluşan bir komisyon tarafından değerlendirilir.

Avukatlığa hak kazanan yeni adaylar, temyiz mahkemesi, denetim mahkemesi, anayasa mahkemesi gibi yüksek mahkemelerde yer alabilmek için daha ileri düzeyde niteliklere ve özel bir sicil kaydına sahip olmalıdır (Albo dei Cassazionisti). Bu kayıt için avukat belli süre bir baroya kayıtlı olması veya ilgili sınavı geçmiş olmalıdır. Sınav üç yazılı ve bir sözlü bölümden ibarettir. Yazılı bölümler temyiz mahkemesi için Özel Hukuk, Ceza Hukuku ve İdare Hukuku konularında iddianame taslağı hazırlanması şeklindedir. Sözlü bölüm ise mahkeme önünde farazi bir olayın tartışılması şeklindedir. Avukatlıkta hukuk sisteminin gereği olarak belirli bir alanda uzmanlaşma yoktur.

Kayıt olmak için, talebin yapılmasından itibaren otuz gün içinde baro kararını açıklamalıdır.

VI. Avustralya’ da Avukatlık Stajı

Avustralya’da avukatlık stajı bölgeler ve eyaletlere göre farklılık göstermektedir. Bu makalede merkez bölgedeki avukatlık stajı hakkında bilgi verilecektir. Buradaki avukatlık staj sistemi diğer bölge ve eyaletlerle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Avustralya’da avukatlık yapabilmek için kişi şu aşamalardan geçmelidir:

1) Hukuk Eğitimi:

Kişi bir üniversitenin hukuk programını tamamlamalıdır. Bu program çekirdek düzeyde hukuk bilgisini kapsar ve üç ya da dört yıl kadar sürer. Birçok kişi bu süreçte hukuk dışında başka bir programdan daha mezun olur ve bu nedenle eğitim daha uzun sürmektedir (ülkemizdeki çifte diploma veren programlar gibi). Bu süreci tamamlayan mezun kişi lisansüstü hukuk stajı yapmak zorundadır. Staj altı ay sürer ve eğitimi veren üniversitelerden birinde yapılabilir. Bazı bölgelerde ise staj on sekiz ay süreyle bir hukuk firmasında da yapılabilir.

2) Staj Eğitimi:

a) Eğitim sonrasında kişi mahkemeye kayıt için başvurabilir. Mahkeme kişinin karakterinin uygunluğunu ve niteliklerini araştırır. Kabul edildiği takdirde kişi mahkemenin memuru olur ve mahkemeye karşı belli bazı görev ve yükümlülükleri vardır. Bu aşamada kişinin müvekkil edinerek avukatlık yapması yasaktır.

b) Mahkeme stajını tamamlayan stajyer ACT adındaki hukuk kuruluşuna başvurur. Burada kişi tecrübeli bir avukatın yanında pratik bilgi kazanır. On sekiz ay ile iki yıl arasında bir süreyi kapsayan dönemde stajyer avukat sigorta yaptırmaz; yanında staj yaptığı avukatın sigortası altındadır⁶.

Avukat yanındaki stajını da tamamlayan kişi ACT’ ye avukatlık ruhsatnamesi almak için başvuruda bulunarak avukatlık yapabilmektedir.

VII. Fransa’da Avukatlık Stajı

Staj Eğitimi :

Avrupa’da avukatlık mesleğine en iyi hazırlık Fransa’da bulunmaktadır. Meslek eğitimi hukuk fakültelerinde başlamakta, fakülteler bünyesinde bulunan Usul Hukuku Enstitüleri “Enstitü D’etues Judiciaire”

6 ACT Hukuk Konseyi Proje Sorumlusu Jo Clay

bir yıl boyunca avukatlık mesleği yapmak isteyen öğrencilere uygulamalı dersler vermektedir. Hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra adaylar Fransa’da on altı adet bulunan “Barolar Meslek Eğitim Okulları”na ön stajyer olarak kabul edilirler. On iki aylık eğitim sürecinde, bu okullarda altı konuda temel eğitim programları uygulanmaktadır. Öğrenciler sosyal sigorta kapsamına alınmaktadır.

Bir yıllık eğitimin ardından aday bitirme sınavlarına girer. Sınavlar yazılı ve sözlü olarak ikiye ayrılır. Yazılı sınav beş saat sürmektedir. Adaya sözleşme metni ya da dava dosyası verilerek dosyanın yorumlanması istenir. Sınav esnasında kanun vb. dokümanların kullanılması serbesttir. Sınav bir profesör ve bir avukat tarafından ayrı ayrı değerlendirilir. Sözlü sınavda ise savunma tekniği sınanmaktadır. Adayın üç saat içinde verilen konuyu hazırlaması ve on beş dakika içinde de hazırladığı savunmayı sunması istenir. Her iki sınavı da başarıyla tamamlayan aday diplomasını alır.

Eğitim sürecinin ardından iki yıl avukat yanında Stajyer Avukat unvanı ile çalışmak zorunluluğu vardır. Stajyerlik aşamasından sonra baronun avukatlar listesine yazılmaya hak kazanan stajyer, avukatlık bürosu açabilir.

VIII. İsveç’te Avukatlık Stajı

İsveç’te hukuk mesleğini icra edenler iki grupta toplanabilir;

Hiçbir eğitim görmesine gerek olmaksızın, baroya kayıtlı olmadan hukuk mesleğini yürüten “hukukçular”,

Hukuk eğitimi almış, baroya kayıtlı olan, uyması gereken etik kuralları ve sahip olduğu imtiyazları olan “advokat” lar yani avukatlar.

İsveç’te yasal hizmetler tek bir elden yürütülmemektedir. İsteyen herkes herhangi bir yetki belgesine gerek olmaksızın hukukçu olabilmektedir. Hatta yasal eğitimi

ve hukuk derecesi olmasa da kişi kendini hukukçu olarak tanıtabilmektedir. Davacı, mahkemede nitelikli (yasal) bir avukat tutmak zorunda değildir. İsteyen kendisini veya bir başkasını temsil etmek üzere istediği düzeydeki herhangi bir davaya katılabilir.

Mahkemelerde yasal temsilci seçimini tamamen özgür bırakan bu liberal yaklaşımın yanı sıra, İsveç’te profesyonel anlamda bir hukuk barosu da mevcuttur: İsveç Barolar Birliği (Sveriges Advokatsamfund). Baro üyeleri profesyonel bir ünvan olan “advokat” ünvanını alarak hukuki alanda imtiyazlı bir konumda yer alırlar. Bir takım etik kurallar da yine sadece baro üyeleri için geçerlidir. “Advokat” ünvanı yasal olarak korunmaktadır ve sadece baro üyelerine mahsustur.

İsveç yasalarına bağlı olarak Juris Kandidat (hukukçu aday), baro üyesi olmadan hukuk mesleğini icra edip davalara girebilir, çünkü bir “hukukçu” ya da “advokat” olarak temsil mümkündür.

İsveç’te avukatlık stajı yapılmamaktadır. Avukat olunabilmesi için önce eğitim süresi beş yıl olan hukuk fakültesinin bitirilmesi gerekmektedir. Bütün hukuk disiplinlerini kapsayan bu eğitim sonucunda “Juris Kandidat” akademik ünvanı kazanılır. Üniversitede verilen eğitim aynı zamanda uygulamaya yönelik çalışmaları da kapsar. Bu şekilde jur.kand.’ın (hukukçu adayının) tüm hukuki ve yasal prosedürler konusunda bilgi sahibi olması amaçlanır. Jur.kand. mezuniyet sonrası bir avukat tarafından işe alınarak çalışmaya başlayabilir. Bununla birlikte İsveç Barosu’na kayıtlı olması ona birtakım ayrıcalıklar sağlamaktadır. Sadece baro üyelerinin kullanabildiği “advokat” ünvanını kullanabilir. Avukat tarafından işe alınan jur.kand. İsveç Barosu’na bağlı “biträdande jurister” (asistan hukukçu) olarak kabul görülür ve diğer baro üyeleri ile aynı etik kurallara uymakla yükümlü olurlar.

Baroya girebilmek için;

İsveç, İsviçre, Avrupa Birliği'ne veya Avrupa Ekonomi Topluluğu'na üye ülke vatandaşı olmak,

Yargıç bürosu için gerekli sınavları geçmek,

Baro üyesi olmanın gerektirdiği pratik ve teorik eğitimleri tamamlamış olmak,

Dürüstlüğü ile tanınmak,

Diğer açılardan baro üyesi olmak için gerekli nitelikleri taşımak,

Beş yıl hukukçu olarak, bu sürenin üç yılında ise İsveç Barosu'na bağlı bir hukuk bürosunda ya da Avrupa Ekonomi Topluluğu'na üye bir ülkedeki veya İsviçre'deki yabancı bir hukuk bürosunda maaşlı olarak ya da serbest şekilde çalışmış olmak,

Baronun düzenlediği sınavı geçmek,

Avukat ve mahkemelerden uygun olduğuna dair referans almak gerekmektedir.

Baroya girmek ve avukat olmak isteyen kişiler altı günlük bir eğitimden sonra önce yazılı, sonra da sözlü bir imtihandan geçirilirler. (İmtihan sistemi 2001'de belirlenmiş ve 2004'te yürürlüğe girmiştir). İmtihanda başarılı olanlar, haklarında ekonomik durumları dahil yapılan araştırmadan sonra baroya girme hakkını elde ederler. İflas etmiş ve vesayet altında olan kişilerle sabıkalı kişiler baroya kabul edilmezler.

Birçok büyük hukuk firması yeni mezunlar için, asistan hukukçu olarak başlayıp advokat olmak yolunda gerekli uzmanlığı ve deneyimi sağlamaya yönelik eğitim programları düzenlemektedir.

IX. Litvanya'da Avukatlık Stajı

a) Hukuk Eğitimi :

Litvanya'da lisans ve yüksek lisans eğitimi veren üç üniversitede hukuk eğitimi almak mümkündür. Eğitim süresi beş yıl olup bu süre zarfında üniversitelerin sağladığı kursları almak gerekmektedir. Her kurs belli sayıda krediyle eşleşmiştir. Kurslar sonu-

cunda yapılan sınavlara veya krediye göre değerlendirme yapılmaktadır.

b) Staj Eğitimi :

Staj eğitimine başlamak için herhangi bir giriş sınavına girmek gerekmemektedir. Ancak adayın;

1. Litvanya veya Avrupa Birliği' ne üye ülke vatandaşı olması,
2. Hukuk derecesi almış olması,
3. Sabıka kaydı olmaması,
4. Sağlık problemi olmaması,
5. Bir avukatla yanında staj yapacağı hususunda anlaşmış olması gerekmektedir.

Bu koşulları sağlayarak stajyerlik unvanını kazanan adayın Litvanya Barosu'na stajyer avukat olarak kaydolması gerekmektedir.

Stajyerler iki yıl boyunca, asgari beş yıl tecrübeye sahip bir avukat gözetiminde sınırlı olarak pratik avukatlık yapmakta; Özel Hukuk, İş Hukuku gibi alanlarda çeşitli belgeler hazırlayıp, staj yaptığı avukat nezaretinde mahkemede çalışmaktadırlar. Bu dönemde baro tarafından ücretsiz olarak organize edilen; akademisyenler, yüksek mahkeme hakimleri ve tecrübeli avukatlar tarafından verilen kurslara katılmaktadırlar. Kurslar; yerinden yönetim kurumları, yönetim kuralları, Litvanya Barosu tarihi, finansal kurallar ve stajyerlik konularını kapsamaktadır. Ayrıca yine baro tarafından düzenlenen Özel Hukuk, Ceza Hukuku, İş Hukuku, AB Hukuku ve diğer konuları içeren seminerler de vardır.

Staj süresinde, stajyerlerin yıllık on iki puan toplamaları gerekmektedir. Katılacakları ya da yapacakları her eylem ayrı puanlamaya tabidir. Örneğin, yarım gün süren seminerlere katılmak bir puan, tam gün süren seminerlere katılmak iki puan, hukukla ilgili bir konuda makale yazmak beş puan, bir seminere konuşmacı olarak katılmak beş

puan sayılmaktadır⁷.

Staj eğitiminin başarılı olup olmadığı stajyerin kazandığı puanlar baz alınarak değerlendirilmektedir. Ayrıca stajyerler, stajyerlik üzerine, stajın ilk altı ayında ve staj bitiminde olmak üzere iki adet rapor sunarlar. Baro, eğitmenin de görüşünü alarak stajın tamamlanıp tamamlanmadığına karar verir.

Başarıyla tamamlanan staj dönemi sonunda avukatlık başvurusunda bulunan aday sözlü bir sınava tabi tutulur. Sınav tüm genel hukuk alanlarını kapsar. Sınavı geçebilmek için, adayın on üzerinden yedi puan alması gerekmektedir. Sınavın değerlendirilmesi daha önceden avukatlar, hakimler ve akademisyenlerden oluşan bir kurulca yapılırken Mart 2005'te yürürlüğe giren düzenlemeye göre bu kurulda artık avukat bulunmamaktadır.

Staj eğitimi kısmen barolar birliği tarafından kısmen de seminer kayıt ücretleriyle finanse edilmektedir. Staj esnasında herhangi bir uzmanlaşma söz konusu değildir. Yeni atanan avukat için de herhangi bir mesleki sınırlama yoktur.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN STAJ EĞİTİM SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Staj Eğitim Sistemindeki Aksaklıklar

Yukarıda bahsedilen ülkelerde, avukatlık mesleğine giriş farklı bir takım sistemlere bağlanmışsa da; avukatlık mesleğine verilen önem değişiklik göstermemektedir. Görüldüğü gibi, bu ülkelerin tümünde mesleğe giriş, olması gerektiği üzere başarıya odaklı ve sistematik bir takım şartlara bağlanmıştır.

Ülkemizde avukatlık mesleğinin başlangıç aşaması olan lisans düzeyinde hukuk eğitimi veren otuz dört adet hukuk fakültesi mevcuttur. Bunların bir kısmı devlet,

bir kısmı ise vakıf (özel) üniversiteleridir. Bu fakültelerde verilen eğitim teorik hukuk eğitimidir. Ülkemizdeki hukuk fakültelerinin birçoğunda yeteri kadar akademisyen bulunmamaktadır. Bu sebepten dolayı, belli başlı üniversitelerin kadrolarında yer alan akademisyenler, sözleşmeli olarak, diğer fakültelerde derslere girmektedirler. Gerek mesafe, gerekse akademisyenlerin yoğun programlarından dolayı, sözleşmeli akademisyenler tarafından verilen hukuk dersleri olması gerektiği ölçüde verim sağlayamamaktadır. Bu, ülkemizde avukatlık mesleğine başlangıcın en belirgin problemidir.

Ülkemizde dört yıllık hukuk lisans eğitimi bitiren ve avukatlık yapmak isteyen kişiler, istedikleri her hangi bir baroya kayıt olarak, avukatlık stajına başlayabilmektedir. Bu stajın ilk altı ayı adliye stajı, diğer altı ayı ise avukat yanında yapılan stajdır. Adliye stajında stajyere başta savcılık kalemli olmak üzere, sırayla mahkemelerde duruşmalara girerek pratik hukuk bilgisi kazandırılması amaçlanmaktadır. Uygulamaya bakıldığında, savcılık kaleminde geçirilen süre zarfında yeni giren tecrübesiz stajyer avukatların yanlışı değerlendirildiği görülmektedir. Stajın amacı, avukat adaylarının aldıkları eğitim sonrasında bilgilerini pratiğe döküp uygulamada tecrübeler kazanmaları ve teorik bilgilerinden faydalanabilmeleridir. Dolayısıyla sadece devamlılık kontrolünü ya da evrak işlerini baz alan bir süreç bu amaca hizmet etmemektedir. Savcılık kaleminde geçirilen sürenin ardından, stajyer çeşitli mahkemelerde duruşmalara katılır. Hakim yargılamayı yaparken stajyer duruşma salonunu gözlemler. Hakimin kurduğu cümleleri ve cümlede yer alan kanun maddelerini takip etmeye çalışır. Fakat duruşmaya konu olan dosyalar hakkında önceden bilgisi olmadığı için muhakeme yapmakta zorlanmaktadır. Bununla birlikte stajyer, duruşmalarda izlenen usulü öğrenir. Ancak, hakimlerin yoğun ve ağır çalışma şartlarından dolayı, stajyerler tecrübe

7 Litvanya Barosu Genel Sekreteri Rytis Jokubauskas

kazanmak amacıyla hakimlerle duruşmalar dışında fazla görüşebilme imkanına sahip değildir.

Görüldüğü üzere, ülkemizde avukatlık stajının ilk altı aylık kısmını kapsayan adliye stajında yer alan problemin temelinde, hakim ve savcıların iş yoğunluğu ve mevcut sistemde stajyerlerin eğitime dayalı bir programın olmamasıdır. Bu problemin en sağlıklı çözümü, Fransa'da uygulanan sistemin benzeri bir sistemi ülkemiz şartlarına uyarlamaktır. Yukarıda belirtildiği gibi, Fransa'da avukatlık yapmak isteyen hukuk fakültesi öğrencisi öncelikle hukuk fakülteleri bünyesinde yer alan "Enstitü D'etues Judiciaire" aracılığıyla sağlanan bir yıl süreli pratik hukuk eğitimi programına katılmaktadır. Mezun olduktan sonra avukat adayı, "Barolar Meslek Eğitim Okulları"nda bir yıl boyunca eğitim görerek sınava tabi tutulur, şayet sınavda başarılı olursa, stajyer avukat ünvanı kazanabilir. Avukatlık yapmak için ise, iki yıl boyunca stajyer avukat olarak çalışma zorunluluğu vardır. Fransa'daki bu sistem ülkemizde biraz daha basite indirgenerek uygulamaya konulabilir. Şöyle ki, Barolar Birliği bünyesinde, belirli sayıda "mesleki eğitim okulları" kurularak, avukatlık yapmak isteyen hukuk fakültesi mezunlarına bu kurumlarda pratik avukatlık bilgisi verilebilir. Adı geçen bu okullardaki eğitim, akademisyenler, hakimler, savcılar ve avukatlardan oluşan karma bir eğitimci kadrosu tarafından verilebilir. Bu şekilde işleyen bir sistemde avukatlık stajyerleri daha verimli bir şekilde eğitilebilir.

Tam bu noktada, hali hazırda ülkemizde birçok baro tarafından, stajyer avukatları eğitmek amacıyla derslerin verildiği akla gelebilir. Fakat ülkemizde uygulanan bu sistem yeterince verimli ve başarılı olmamaktadır. Baroların stajyer eğitim merkezlerinde verilen bu eğitim, baroya kayıtlı avukatlar aracılığıyla ve hukuk fakültesi bulunan illerde ise birkaç akademisyenin katkılarıyla verilmektedir. Ülkemizdeki avukat stajyeri

eğitim merkezlerinde tam anlamıyla sağlıklı bir yapılanmaya gidilememektedir. Birçok baro, il sınırlarında hukuk fakültesinin bulunmaması sebebiyle akademisyenlerden yardım alamamaktadır. Avukatlar bilgi sahibi olmalarına rağmen, sahip olunan bilgiyi stajyer avukatlara aktarma aşamasında yetersiz kalabilmektedirler. Eğitimlik ayrı bir uzmanlaşmayı gerektirir ve salt bilgi sahibi olmak iyi bir eğitimci olmak için yeterli değildir.

Akademisyenler ya da avukatlar tarafından verilen eğitimlerin yanı sıra stajyerin kendi kendilerine çeşitli çalışmalar yapmasını sağlayacak bir düzenleme de getirilmelidir. Litvanya'daki sistem bunun en güzel örneğidir. Litvanya'da staj süresince stajyerin yılda on iki puan toplaması amaçlanmış ve stajyerlerin yapabileceği etkinlikler (makale yazmak, seminerlere katılmak vs.) değişik puanlarla nitelendirilmiştir. Bu sistemle, mesleğe yeni gireceklerin, hem hukuk alanında araştırma yapma isteği artırılmış olacak, hem stajyerin daha girişken olması sağlanacak hem de öğrenirken, araştırırken aynı zamanda da staj eğitimi tamamlayabilmesinin koşulları yerine getirilmiş olacaktır. İtalya'da stajyer avukatlara verilen, zorunlu olan ve en az bir yabancı dilden oluşan dil eğitimlerinin Türkiye'de de uygulanabilir olması geleceğin avukatları için çok faydalı olacaktır.

Avukat yanında yapılan ikinci altı aylık dönemde ise, avukat stajyeri, yanında staj yaptığı avukatın verdiği konuda dilekçe yazmak, icra işlemleri yapmak gibi birtakım görevleri yerine getirmektedir. Amaca yönelik ve etkin bir şekilde uygulandığında, bu aşama stajyere bilgi kazandırmak için son derece faydalıdır. Fakat uygulamada, birçok tecrübeli avukatın, stajyerleri eğitmekle yükümlü olduğu bir meslektaş olarak değil, kendisinin önemsiz ve zaman kaybı olarak gördüğü işlerini yaptırmak için kullanılan bir araç olarak gördüğüne dair örneklerle rastlanmaktadır. Bu durum ülkemizdeki

avukatlık mesleğinin geleceği açısından bir problem teşkil etmektedir. Diğer örnek ülkelerinde staj süresi ülkemizdekinden daha da uzundur (İtalya, Litvanya ve Fransa’da iki yıl, Avustralya’da on sekiz ay ile iki yıl arasında değişir). Bu ülkelerde de elbette yaşanan aksaklıklar vardır. Ancak staj dönemine yönelik oturmuş bir eğitim sistemi olduğu da görülmektedir. Avukatların, stajyerlerin pratiğe yönelik avukatlık bilgisi kazanmaları için, ellerinden gelen azami çabayı göstermeleri ve stajyer avukatları araç olarak değil, amaç olarak görmeleri gerekmektedir. Ülkemizde oluşturulacak başarılı bir sistemin yanı sıra, yaşanabilecek aksaklıkların giderilebilmesi amacıyla bir oto kontrol mekanizması kurulabilir. Bu kontrol Barolar Birliği’nce gerçekleştirilebilir. Barolar Birliği yanında stajyer bulunduran avukatları denetleyerek, avukata sicilinde etkili olacak bir not verebilir. Böylelikle stajın ikinci aşaması, Barolar Birliği gözetiminde sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilebilir.

Dünyada pek çok gelişmiş ülkede yaklaşık yirmi beş yıldan beri staj bitiminde sınav yapılmaktadır. Ülkemizde de 10.05.2001 tarihli 4667 sayılı Avukatlık Kanunu’nun 28. maddesi ile sınav zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu hüküm, uygulama imkanı doğmadan kaldırılmıştır. Açıklanan ülkelerde de değinildiği üzere sınavı verebilmek pek çok ülkede avukatlık mesleğine başlayabilmenin en önemli unsurudur. Almanya’da stajyerlerin sadece iki kez sınava girme hakkı vardır, adayın sınavı verememesi halinde hukukçu kimliği sona ermektedir. Bunun sonucunda meslek olarak hukuk, bu işe gönül vermişlerin ve bilinçli bireylerin tercihi olurken; hukukçu da toplumun gözünde hak ettiği saygınlığı kazanmıştır. Türkiye’de ise not kaygısıyla üniversiteden mezun olan adaylar, staj denetiminden yoksun adliye koridorlarında staj günlerini doldurma kaygısındadırlar. Stajyere yeterli özeni göstermeyen avukatlar yanında kendini geliştiremeden ve hiç bir çalışmaya katılma-

dan staj dönemi geçiren kişiler arasında “avukat” sıfatını hak edecek kişilerin belirlenebilmesi ve avukatlık mesleğinin adının yüceltilebilmesi adına, ülkemizde staj sonrası sınav yapılması faydalı olabilecektir. Sınav sistemi sağlıklı bir şekilde uygulandığı, kişinin eksiklerini görmesini, kendisini değerlendirmesini sağladığı ve amacından sapmadığı takdirde geleceğe yönelik olarak sistemin düzenlenmesine ve temizlenmesine çok büyük bir katkı sağlayacaktır.

Ülkemizdeki avukatlık stajının eğitim açısından aksayan yanlarına değindikten sonra, staj sürecinin sosyal ve ekonomik boyutuna da değinmek faydalı olacaktır. Avukat stajyeri stajının ilk altı aylık kısmını kapsayan adliye stajı boyunca, bünyesinde ağır ceza mahkemesi bulunduran bir adliyede staj görmek zorundadır. Birçok avukat stajyeri ailesinin ikamet ettiği yer adliyesinde staj yapma imkanı olmadığı için, stajını yapabilmek amacıyla ailesinden ayrı olarak yaşamak zorunda kalmaktadır. Stajyerler barınma, beslenme, ulaşım gibi birçok ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Çalışma imkanı kısıtlı olan stajyerler staj süresince ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden yoksun kalmaktadır. Ülkemizde stajyerlere yalnızca, Barolar Birliği tarafından sağlanan, toplamda 3.000 TL olan ve staj bitiminden itibaren iki yıl sonra, toplamda 3.500 TL olarak geri ödenmesi gereken “staj kredisi” kullanabilme hakkı tanınmaktadır. Bu kredi stajyer avukata, aylık 250 TL gelir sağlamaktadır. Bu miktar, stajyer avukatın ihtiyaçlarını karşılamakta son derece yetersiz kalmakta ve stajyeri sosyal ve ekonomik anlamda sıkıntıya sokmaktadır. Almanya’da avukat stajyerlerine 750–900 Euro arasında aylık maaş verilmektedir. Yine aynı şekilde, İngiltere’de de avukat stajyerlerine, bir avukat gibi saygın bir şekilde hayatını idame ettirebilecek ölçüde maaş verilmektedir. Almanya ve İngiltere’de stajyer avukata verilen bu maaş karşılıksızdır ve staj boyunca devam eder. Bunun dışında, ülkemizde hiçbir geliri olma-

yan avukat stajyerleri herhangi bir sosyal güvenlik kurumunun koruması altında yer almamaktadır. Avustralya'da avukat stajyeri, yanında staj yaptığı avukatın sigortası altındadır. Fransa'da da devletin sosyal güvencesi altına alınmıştır. Avustralya'daki bu sistem, ülkemizde de uygulanarak avukat stajyerlerinin sosyal güvenlik problemine çözüm getirilebilir. Çek Cumhuriyeti'nde ise stajyer ve avukatın yapmış olduğu anlaşmaya dayanarak belli bir maaş kararlaştırılabilmektedir. Ek olarak eğer gerekliyse avukat, stajyerinin barınma ve yemek masraflarını da karşılamaktadır. Avukat stajyerinin ekonomik anlamda temel ihtiyaçlarını karşılayacak durumda olması, avukatlık stajının verimini, toplumdaki insanların avukatlara yönelik bakışını ve avukatlık mesleğine duyulan saygıyı bire bir etkileyecektir. Ekonomik anlamda sıkıntı içinde yaşayan stajyer avukatın, öz güvenini koruması, dikkatini yeteri kadar staj eğitimine verebilmesi için bu hususta da çeşitli iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir.

Türkiye'deki birçok baronun staj eğitimini verebileceği staj eğitim merkezi bulunmamaktadır. Bu tür fiziki eksikliklerin varlığı baroların iyi bir staj eğitimi verebilmesini engellemektedir. Her il barosunun bu tür yatırımları destekleyecek mali gücünün olmadığı göz önüne alındığında eğitim merkezlerinin bölgesel nitelikte olması problemi bir nebze çözebilecektir.

Görüldüğü üzere, ülkemizdeki avukatlık stajı sisteminin gerek eğitimsel, gerekse sosyal ve ekonomik anlamda bazı aksak noktaları bulunmaktadır. Ülkemizde itibar kaybına uğrayan, yargının olmazsa olmaz savunma ayağını oluşturan avukatlık mesleği, hak ettiği saygıyı yeniden kazanmalıdır. Bu ancak, çalışmada bir kısmına değinilen, avukatlık stajı problemlerinin çözümü ile gerçekleştirilebilir. Tabi ki, sözü geçen çözümler bünyesinde belirli maliyetler barındırmaktadır ve verilen örneklerde ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin de muhakkak ki

rolü vardır. Ne var ki, söz konusu çözümler, uygulanması imkansız çözümler değildir. Önemli olan sistemi oluşturmak, aşama halinde uygulamaya koyabilmek ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktır.

KAYNAKÇA:

AKSOY, Kasım; Stajyerlerin Kurumsal Ve Bireysel Sorunları, www.corumbarosu.org.tr

GÜNER, Semih; Avukatlık Hukuku, Yetkin Yayınları, 3. Baskı, Ocak 2007 ANKARA

GÜNER, Semih; Avukatlık Stajı Ve Stajyerin Eğitimi

ÖKÇESİZ, Hayrettin; Hukukçu Eğitiminde Bir Denek Taşı: "Radbruch Formülü", <http://aht.atilim.edu.tr/>

ÖZOK, Özdemir; Tbb Başkanı Özdemir Özok'un Nevşehir'de Yapılan 29. Olağan Genel Kurulu Açış Konuşması, www.barobirlik.org.tr

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral; Avukatlık Hukuku, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, 1. Baskı, 2006 İZMİR

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Avrupa Barolar Konseyi - The Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) <http://www.ccbe.org/>

Avrupa Barolar Konseyi (CCBE) Hukuk ve Staj Eğitimleri tablosu

Çek Cumhuriyeti Barolar Birliği - www.cak.cz

Avustralya Merkez Bölgesi (ACT) Hukuk Konseyi

Litvanya Barolar Birliği - www.advoco.it

İsveç Barolar Birliği - www.advokatsamfundet.se

Alman Barolar Birliği - www.anwaltverein.de

İtalya Barosu - www.consiglionazionaleforense.it